

N.V. Maatschappij voor Meel- en Broodfabrieken (1855-?)

- Jaap-Jan Ursem -

Uit: *V.V.O.F. Mededelingenblad Nr. 1 van februari 2007, blz. 6-7.*

Met aanvullingen op bovengenoemd artikel uit:
V.V.O.F. Mededelingenblad Nr. 5 van november 2009, blz. 5.

De tweede broodfabriek in Nederland werd opgericht door een initiatief van Dr. Samuel Sarphati. In 1855 besprak hij het onderwerp in een vergadering van de Vereniging voor Volksvlijt (VvV). Hij was voorstander van het oprichten van een broodfabriek omdat hij de prijs van het brood te hoog vond en de hygiënische omstandigheden bij de bakkerijen slecht waren. De bakkers in Amsterdam vormden in die tijd een sterk kartel en konden de prijs zo hoog houden. In kleine kelders werd, onder slechte hygiënische omstandigheden, gemiddeld 16 uur per dag gewerkt. Het meel werd gemalen in een van de vele windmolens die vnl. op de Amsterdamse verdedigingswal stonden. De molenaars hadden zich ook uitstekend georganiseerd en werkten ook mee in het spel om de prijs hoog te houden. Iedere partij graan dat tot meel vermalen werd moest identificeerbaar zijn dmv van een belastingcertificaat. Deze accijns op het malen werd m.i.v. 1856 afgeschaft. Tevens was al in 1854 exportmeel vrijgesteld van accijnzen. Deze ontwikkelingen maakte het mogelijk de sterke kartelvorming te omzeilen. Dat was al in 1830 geprobeerd door Stoombakkerij Riou, Barthe & Co. toen de gemaal accijnzen voor een korte periode tot 1833 opgeheven werden. Deze onderneming was echter geen succes omdat deze goedkoper noch beter brood leverde en veel tegenstand van de bakkers had ondervonden.

Na meer toespraken van Sarphati en zelfs een brochure werd in de volgende vergadering van de VvV ook de belangstelling van de kapitaalkrachtigen gewekt door als voorbeeld van een opgerichte broodfabriek in Leeds te noemen. Na het eerste boekjaar (1847) werd daar al

f 1.100,— winst gemaakt, in het tweede jaar f 91.000,—. Op 25 februari 1855 werd dan ook de N.V. Maatschappij voor Meel- en Broodfabrieken (MBF) opgericht. Het kapitaal werd vastgesteld op f 100.000,— verdeeld in 1.000 aandelen van f 100,— nominaal. Elke maand diende een storting van 10 gulden plaats te vinden. Pas op 25 oktober 1856 weet directeur F.F. Bruyning in de *Amsterdamsche Courant* te melden dat de inschrijving bijna voldaan is en dat er weldra met voorbereidingen begonnen kunnen worden. Een van de belangrijkste aandeelhouders is Prins Frederik der Nederlanden. Inmiddels was Prof. S. Bleekrode, medicus en hoogleraar aan de Polytechnische school te Delft, aangetrokken om in West-Europa te zoeken naar goede buitenlandse voorbeelden. In Frankrijk en België werden diverse broodfabrieken bezocht. De dure gepatenteerde productieprocessen dienden echter vermeden te worden. Uiteindelijk koos men voor een 20 pk stoommachine die zowel het gemaal als de broodfabriek aandreef. Als locatie voor de fabriek werd het terrein van de voormalige stadsstratenmakers-werf aan de Lijnbaansgracht / hoek Vijzelgracht gekozen. Een plek die destijds aan de buitenkant van de stad lag. Na de opening van de fabriek in 1857 werd gelijk duidelijk wat de gevolgen voor de traditionele bakkers waren. De % kilo witbroden van de fabriek kosten 14 cent, die van de bakkers 20 cent. Al snel was de productie 1.200 zakken meel en 90.000 broden per week. Het brood werd niet alleen op vaste verkooppunten verkocht, ook venters met karren trokken de stad in. Deze namen geleidelijk de functie van de "porders" over die voor een paar cent per week de arbeidersbevolking kwamen wekken. De zaken gingen voorspoedig gezien de toename van personeel in één jaar (1861) van 40 naar 50 man. Al snel kwam er in Amsterdam concurrentie: Broodfabriek "Ceres" (1858) en de gebroeders A. en L. Nering Bogel plaatste een broodfabriek naast hun reeds bestaande stoommolen (1860). Tenslotte kwam daar ook nog de *Amsterdamsche Meel en Broodfabriek* bij (1863). Het mag duidelijk zijn dat de rendementen naar beneden gingen. Op 4 februari 1879 is de fabriek afgebrand maar deze werd al snel weer opgebouwd. Toen waren er reeds 6 broodfabrieken in Amsterdam met in totaal 380 werknemers. Hoe het de onderneming verder verging is niet echt duidelijk, het kapitaal is verhoogd naar f 200.000,— maar later weer teruggebracht tot f 100.000,— dmv afstempeling van de nominale waarde per aandeel naar f 50,—. Rond 1900 was er geen enkele ruimte voor een bescheiden dividend. De maatschappij is later opgegaan in de combinatie, die thans gevormd wordt door het Meneba-concern. De herbouwde fabriek werd uiteindelijk pas in 1966 afgebroken. Nog jaren lang heeft het terrein braak gelegen en is uiteindelijk opgegaan in de verbrede Vijzelstraat en staat er nu een heel lelijk betonnen gebouw uit de jaren zeventig.

Wij kennen helaas geen aandelen van deze maatschappij.

Bekende effecten (voor 1905) van meel en broodfabrieken in verzamelingen zijn:

Utrechtsche Brood en Meelfabriek - 15 februari 1864 100 gld

Utrechtsche Brood en Meelfabriek - 4 januari 1905 500 gld

De Amsterdamsche Meel- en Brood-fabriek, 2 december 1863 100 gld.

De Rotterdamsche Meel- en Broodfabriek -7 december 1866 250 gld.

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 1 november 1861 100 gld,

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 1 juli 1866 100 gld

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 1 juli 1866 1000 gld (10 aandelen)

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 31 december 1876 100 gld

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 31 december 1876 1000 gld (10 aandelen)

Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage - 15 mei 1893 1000 gld (4% obl. lening f 85.000)

De Haagsche Broodfabriek te 's-Gravenhage - 15 mei 1891 aand. 500 gulden

Kent u nog variaties of effecten van andere broodfabrieken? Meld het aan de VVOF!

Aanvulling op bovenstaand artikel:

Nijmeegsche Broodfabriek f 100,— get. 21 mei 1863 (coll. Paul vd Zee, zie foto)

Zutphense Broodfabriek f 250,— get. 1 september 1889 (met dank aan R. Oosten)

